

''Wat een volk, wat een drukte''

Van een boerenboelgoed in de negentiende eeuw

Door Dirk R. Wildeboer
te Buitenpost,
Secretaris van de Stichting
Oud-Achtkarspelen,
tel. 0511-541920

„'t Is heden de groote dag, en juist tijd om op 't pad te gaan. Reeds stroomen van alle kanten de sierlijk opgepronkte boelgoedsgasten naar wijlen Pieter Jans plaats, waar het groote openstaande hek allen schijnt uit te noodigen: Komt binnen maar, vrienden! - Wij volgen de uitnodiging, en staan nu in eens op het ruime heem der boerderij”.

Inleiding

In dit artikel zal iets worden verteld over het verloop van een boerenboelgoed in oude tijden, waarbij onder meer wordt geciteerd uit het boek 'Ons Dorp' (door Tineus, een schuilnaam voor ds. T. van Duinen). Deze predikant was van 1841-1847 verbonden aan de hervormde gemeente te Surhuisterveen. Verder staat in dit verhaal centraal het boelgoed ten sterfhuize van de weduwe Franke Durks Kommerij te Gerkesklooster op 21 april 1881 en de verkoop van de boerderij met land.

Heel lang was het de gewoonte dat tijdens de kerkdienst na de preek door de voorlezer (in de regel de schoolmeester) bekendmakingen werden voorgelezen, die niets met de kerk hadden te maken. Het waren berichten over verkopen, lotingen voor de militaire dienstplicht, enzovoort. Omstreeks 1835 kwam hier een einde aan door een besluit van de synode, waarbij dit werd verboden. Toch bleef de behoefte om het publiek van bepaalde zaken in kennis te stellen en men begon de bekendmakingen op de kerkdeur aan te plakken. Ds. Van Duinen vertelt dan ook dat op een zekere zondagmorgen in 'ons dorp', waarmee Surhuisterveen werd bedoeld, "een eenvoudig stukje papier" op de deur van de kerk was geplakt, met de mededeling dat er binnenkort een boelgoed zou worden gehouden. Hij liet toen zijn fantasie werken en ging bedenken wat deze bekendmaking op de kerkdeur bij zijn kerkgangsters teweegbracht. Het kwam bij dominee op, dat de verzamelde gemeente er op dit moment ongeveer zo over dacht:

''Nu had domine goed praten van de dingen, die boven zijn, - lieve tijd! Wie konde daar nu ook aan denken, terwijl het woord 'boelgoed' voor ieders oogen danste, de boeren een paard of koe, de boerinnen porselein en roomkommetjes, de lieve jeugd reeds bij voorbaat een verdacht geluid van koekhablok en dat van een viool in de ooren klonk”.

Verder schreef de predikant dat vergeleken bij een stad er in 'ons dorp' maar weinig was te beleven. Wanneer er dan eens een gelegenheid was om pret te maken, moest men er bij zijn.

''Ja, 't scheelt soms haast niet veel, zelfs van onze begrafenissen een feest te maken en het er dan ook eens ter deeg van te nemen. Neen, wij zijn ook niet van kalk of biksteen. Daarom zijn dan ook onze boeldagen feesten, feesten!!

Boelgoed te Gerkesklooster

Het was op 21 april 1881 dat te Gerkesklooster "ten sterfhuize van de Wed. Franke Durks Kommerij" een boelgoed werd gehouden. Notaris Sickler te Bergum zou tegen contante betaling verkopen: levende have, boeregebedschappen en meubilair. Waar dit allemaal uit bestond, kon men lezen in een advertentie in de Leeuwarder Courant, die bij dit artikel is afgedrukt. Ruim een half

jaar eerder was Jitske Zuidema, de weduwe van Franke Durks Kommerij overleden. Zij was in 1861 als 35-jarige met Kommerij getrouwd, als dochter van Siemen Popkes Zuidema en Antje Wobbes Bouma, die een boerenbedrijf hadden in Grootegast. Toen Jitske trouwde, was zij weduwe van Jan Eits Pel, Franke Kommerij, bij huwelijk 39 jaar, geboren te Buitenpost, was een zoon van Durk Jarings Kommerij, boer en Jeltje Frankes Sickema, die in Buitenpost woonden. Uit het huwelijk van Franke en Jitske werden twee dochters geboren, te weten Jeltje en Sijtske.

De te koop aangeboden vee en inventaris op het boelgoed bestond uit veel kleine posten. De grootste post was de mesthoop, die f 102,- opbracht. De zes koeien werden verkocht voor bedragen die varieerden van f 124,- tot f 81,- en de beide hokkelingen gingen weg voor f 66,- en f 42,-. Het kabinet en de secretaire gingen van de hand voor respectievelijk f 20,- en f 8,50. Een nieuwe eigenaar kwam op het boelgoed in het bezit van de aardkar met kret

voor een bedrag van f 13,-. Het konijnenhok werd verkocht voor het luttele bedrag van f 0,25. In totaal werd alles geveild voor een bedrag van f 1160,40.

Verkoop 'stelphuizinge' c.a.

Bijna twee maanden na het overlijden van Jitske Zuidema, de weduwe van Franke Durks Kommerij, vond op 2 december 1880 "in de herberg bij de weduwe Anne Wiebes Veenstra" de provisionele verkoping plaats van de boerderij met twee percelen weiland. In de notariële akte kunnen we lezen dat dit gezamenlijke eigendommen waren van onder andere de familie van de eerste man van Jitske, te weten Jan Eits Pel en haar twee nog minderjarige kinderen. Van de familie Pel waren de erfgenamen: Eit Jans Pel, boer te Gerkesklooster, Antje Jans Pel, gehuwd met Willem Rinzes van der Wal, koetsier te Pingjum en Imke Jans Pel, echtgenote van Douwe Klazes Vlieg, koemelker te Leeuwarden.

De boerderij werd onder andere in de akte omschreven als "ene stelphuizinge met schuur, hut en erf en tuin in de buurt te Gerkesklooster, aan het nieuwe kanaal, bekend ter kadaster gemeente Drogeham in sectie A, nummer 508, groot vijf are, vijftig centiare". De beide percelen weiland, respectievelijk groot ruim 80 en 76 are, waren ook in de nabijheid van de boerderij gelegen. De stelboerderij werd verkocht aan Mient Jans Pel, koopman te Stroobos (gemeente Achtkarspelen) voor f 858,-. Dit zal waarschijnlijk de zelfde Pel zijn geweest, die in 1872 het huis aan de Kerkeboeren liet bouwen, waarbij dochter Jitske de eerste steen legde. Een foto van deze woning met bijschrift staat bij dit artikel afgedrukt.

De kopers van het land waren landbouwer Venema te Gerkesklooster en de eerder genoemde Douwe Klazes Vlieg, voor respectievelijk f 1709,- en f 1458,-. De finale toewijzing werd gehouden "in de herberg bij van der Mei te Stroobos onder Gerkesklooster op Donderdag den zestienden December 1880, des namiddags om vijf uur".

''Voornaam Boerenboelgoed''

In het boek ''Uit Friesland's Volksleven'', samengesteld door Waling Dykstra in 1895, werd een schets gegeven van een boelgoed. ''Het is in den morgenstond van een fraaien dag in het begin van Mei. Op een der boerenerven in de nabijheid van een middelmatig dorp heerscht eene meer dan gewone bedrijvigheid. De groote schuurdeuren zoowel als de hamen (het hek) voor de hieming staan wijd open. Wagens, karren, tonnen, tobben, kuipen en nog een aantal andere boerengereedschappen zijn in een behoorlijke orde buitenshuis geplaatst en voorzien met krijt geschreven nummers. De boer die deze ''zathe en landen'' vele jaren achtereen heeft bewoond is den vorigen winter als weduwnaar overleden. Zijne kinderen, allen reeds gehuwd, zijn met elkander overeengekomen om den boedel te gelde te maken, teneinde tot eene behoorlijke eenddeeling te kunnen komen. De notaris aan wien het werk is opgedragen, heeft minstens twee à drie maal eene lange advertentie in de Leeuwarder Courant doen plaatsen met het opschrift in vette letters ''Voornaam Boerenboelgoed'', waarin, bij eenen opsomming van het aanwezige

vee, ook de voornaamste meubelen en boerengereedschappen werden vermeld. ''Voornaam Boerenboelgoed!'' zie daar een woord dat elken rechtgeaarden boer het hart doet opspringen van welbehagen''. In een mengsel van half-Friesch en -Hollandsch zijn de notarissen in Friesland genoodzaakt dergelijke advertenties te stellen, willen ze niet voor een groot deel der belangstellende lezers onverstaanbaar zijn. Een echte ouderwetsche friesche boer leest de krant alleen om de ''boelgoed en, verkooping en advertenties'', onder welke laatste hij uitsluitend de huwelijks-, geboorte- en sterfberichten verstaat. Is in de nabijheid van een klein dorp een belangrijk boerenboelgoed te verwachten, dan ziet elke bewoner reikhalzend den dag tegemoet die weer eenige afwisseling in zijn eenzellig dagelijksch leven zal brengen. De middenstanders rekenen op een buitenkansje, maar vooral ook de kinderen verlangen zeer naar het boelgoed. Voor hen zal het een recht prettige feestdag zijn; zij krijgen dan ook hunne zondagse kleeren aan. Jonge paren, die op trouwen staan, hopen in het boelgoed vele zaken voor de huishouding te kunnen koopen voor weinig geld. Zelfs jonge meisjes, die met het boelgoed in het geheel niets te maken hebben, begeven zich toch daarheen, nl. des namiddags, alleen maar om te zien en gezien te worden''.

Eten, drinken en vertier

Wij gaan nu verder met het ver-

haal over een boelgoed, zoals dat ons in het boek ''Ons Dorp'' wordt verteld.

''Op het erf van de boerderij, waren met toestemming van de notaris, een paar kraampjes opgebouwd. ''De opgeslagen koekkraampjes zuchten onder de degelijken en zoeten last, genoeg om ons halve dorp de maag te bederven. En begint al dat zoete goed een beetje tegen te staan, geen nood: zoet en zuur zijn onafscheidelijk vereenigd op de wereld, zelfs op een boelgoed''. Er was verder te koop: zure haring, gedroogde schol en schelvis met de nodige sterke drank, zoals brandewijn. Ook stond er een groot biervat opgesteld met daarnaast vaatjes met kleine augurken en komkommers. Al deze lekkernijen waren goed voor het humeur en de kooplust van de boeldagbezoekers. Aan de overzijde van de kraampjes stonden enige koek-hakblokken. Deze waren als een noodzakelijk kwaad toegelaten voor de jeugdige bezoekers, in groten getale aanwezig. Op deze manier hadden deze wat afleiding en zouden de werkelijke kopers niet in de weg worden gelopen. Het was de kunst om met een kleine hakbijl een lange dunne koek in twee gedeelten te slaan. De inzet was een cent en slaagde men er in, dan was de cent verdiend. In latere jaren kreeg men een hekel aan hakblokken en koekdissen op

een boelgoed, want het nam een deel van de belangstelling voor de werkelijke veiling in beslag. In verschillende advertenties van een boerenboelgoed kon men dan ook lezen: ''Koekdissen en hakblokken worden op noch bij de hieminge toegelaten''.

Na het veilen van de koeien was het de gewoonte dat de erfgenamen aan de bezoekers flessen jenever gingen uitdelen. Deze keer werden er zelfs zes flessen weggegeven. De personen, die het dichtste bij de uitdeler stonden, waren de gelukkigen. In nog oudere tijden bestond de traktatie uit bier, ''maar dank zij den vooruitgang dezer eeuw'' is het jenever geworden. Van dit oude gebruik mocht niet worden afgeweken. ''Ik gaf voor hunne glasruten geen stuiver, evenmin voor de staarten hunner paarden en koeijen na een donkere nacht''. Deze gewoonte van het weggeven van drank werd het ''joukebier'', dus het weggeefbier genoemd.

Het boelgoed begint

Hoewel de veiling om 10 uur in de morgen zou beginnen, is het al ruim 11 uur, wanneer de notaris aankomt.

''In het volle gevoel zijner waardigheid stapt mijnheer Bunsen, een puistig heer, aan wiens corpulentie het zitten voor den lesenaar nog volstrekt geen nadeel schijnt te hebben toegebracht, statig met de hand groetende door de menigte heen, door zijnen klerk gevolgd. Deze stapt in een kaal zwart pakje, met een magtig pak papieren onder den arm,

achter zijn patroon aan. Meneer de notaris, een man, die huur- en koopcontracten en testamenten, die krachtig zijn, schrijven kan, die altijd met papier omgaat en de heele wet zoo maar op zijn duimpje heeft, is een man, die bij ons zeer wordt gerespecteerd. Geen wonder, dat dus thans honderd handen te gelijk worden uitgestoken om het paard van mijnheer voor de kapchais, uit te spannen''.

Voor vele bezoekers is de verkoop maar bijzaak. Er zijn veel meer kijkers dan kopers. Bij dit werk bedient de notaris zich van een oproeper, die ''de goederen met luider stemmen uitveilen moet, daar de achtbaarheid en de longen van mijnheer te veel zouden lijden, zoo hij dat werk zelf verrigte en zijn klerk genoeg te doen heeft met alles behoorlijk te boek te brengen. De oproeper ''in de wandeling Jan Uitmiender genoemd, is een meester in zijn vak. Hij is een klein, kregel kereltje en een vrolijke snaak, die de eentonigheid der verkooping, door honderd aardigheden weet te verminderen''.

Na de verkoop van het vee en het boerengereedschap, komt het huisraad aan de beurt, waaronder een wieg. De oproeper had er een lege fles opgelegd.

Op de veiling was ook een zekere Klaas Hendriks en zijn toekomstige bruid aanwezig. Het paar zou

over een week gaan trouwen.

''Nauwelijks is het ''Wie biedt er geld voor?'' aangeheven, doet de voorzigtige Klaas op zijn eigen houtje een bod en werd kooper! Daar verheft zich aan alle kanten een schaterend gelach, zelfs meneer de notaris moet zijn buik vasthouden en doet daarbij de tafel dusdanig schudden, dat de klerk een heele koffijvlek op zijn broek krijgt. Elk doet zijn best om Klaas Hendriks, die met een onnoozel vollemaans gezigt verwonderd in het rond gaapt, te plagen. Zijn bruidje krijgt een kleur tot over hals en schouders, ruim zoo rood als de doek, dien zij om heeft''.

Nadat alle percelen zijn afgeroepen is het verkopen gedaan, maar het werk van de notaris nog niet. De notaris gaat met zijn hulp-personeel naar het woonhuis en opent hier het ontvangkantoor. Alle posten, die nog geen twintig gulden bedragen moeten nu contant worden voldaan. De hogere zijn op zes maanden krediet verkocht en daarvoor is 'borg' gevraagd. Gewoonlijk wordt de ene vriend borg voor de ander; de notaris kent zijn volk. Onbekende of onsolide kopers, die geen of voldoende borg kunnen aanwijzen, worden geweigerd. Het verkochte vee wordt van stal gehaald door de knechten van de boerderij, die voor dit werk fooien of ook wel een bepaald loon ontvangen van de nieuwe eigenaars. Deze vertrouwen nu het vervoer van de dieren naar ieders woning, aan de veedrijvers toe.

's Avonds

We gaan nog even terug naar het verhaal in het boek 'Ons Dorp'. ''Het is nu avond geworden. Het geheele toneel is veranderd. Wij zijn gekomen tot het nastuk

der boelgoedsvertooning. Het is ledig en ruim geworden in huis en hof en het geheel maakt een indruk als zagen wij een ontta-keld oorlogschip. Wij voelen ons eenzaam en verlaten in de ledige ruimte, die ons bijna spookachtig omgeeft. De ziel is geweken uit het ligchaam. Intusschen is de grote schuur door het jonkvolk in beslag genomen''.

Verder wordt door Waling Dykstra nog verteld dat er nu feest wordt gevierd door de ''darte-le meisjes en knapen, die aan de dans kunnen geraken voor den vedel. In de schuur aan de tafel van den kastlein zit nog een ge-zelschap dat ook niet aanstonds denkt aan vertrekken. De gespreken zijn luidruchtig en hartstoch-telijk. Men is het blijkbaar niet eens; hoort: er wordt zelfs met vuisten op de tafel geslagen. Er is twist en deze loopt hooger en hooger. Het is niet onmogelijk dat het nog op een vechten zal uitlopen!''

Bronnen/literatuur:

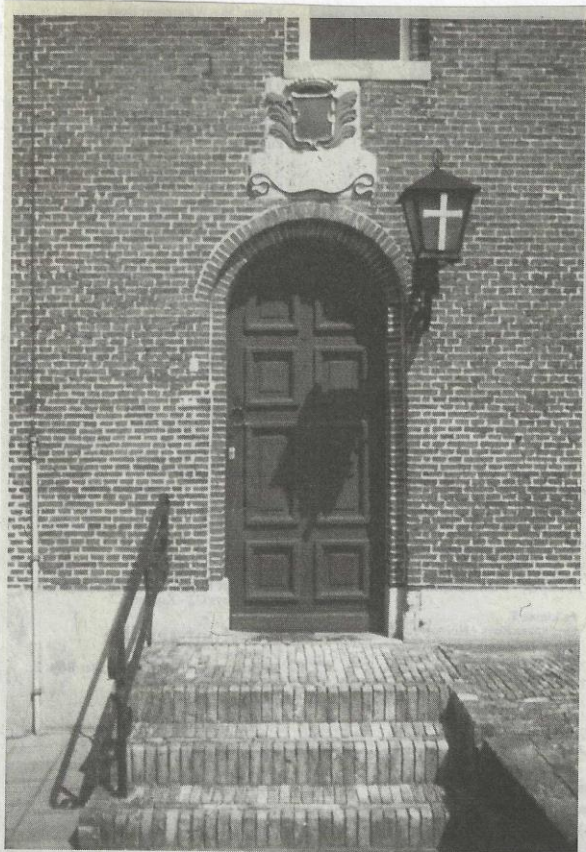
Naast het reeds genoemde:

- ''Van de mond der oude mid-delzee'', door K.J. van den Akker.
- ''Tresoar'', Leeuwarden, bur-gerlijke stand en toegang 26.

Dit was een publicatie namens de Stichting Oud-Achtkarspelen

Naschrift

De in deze reeks gepubliceerde artikelen zijn ook in boekvorm (ringband) verkrijgbaar. Momen-teel zijn 4 delen van ''Historisch Allerlei'' gereed. Kosten 5 euro per stuk. De opbrengst komt ten bate van de Stichting Oud-Acht-karspelen. Inlichtingen: tel. 0511-541920 (Wildeboer).

Hoofdingang van de Ned. Herv. Kerk te Surhuisterveen. De eerste steen werd gelegd in 1685 door Pieter de Schepper. De stichtingssteen boven de deur herinnert hieraan. Volgens het verhaal van ds. Van Duinen in het boek 'Ons Dorp', zou op deze kerkdeur de bekendmaking van een boelgoed zijn geplakt. (Foto: D.R. Wildeboer)

Boelgoed te Gerkesklooster.

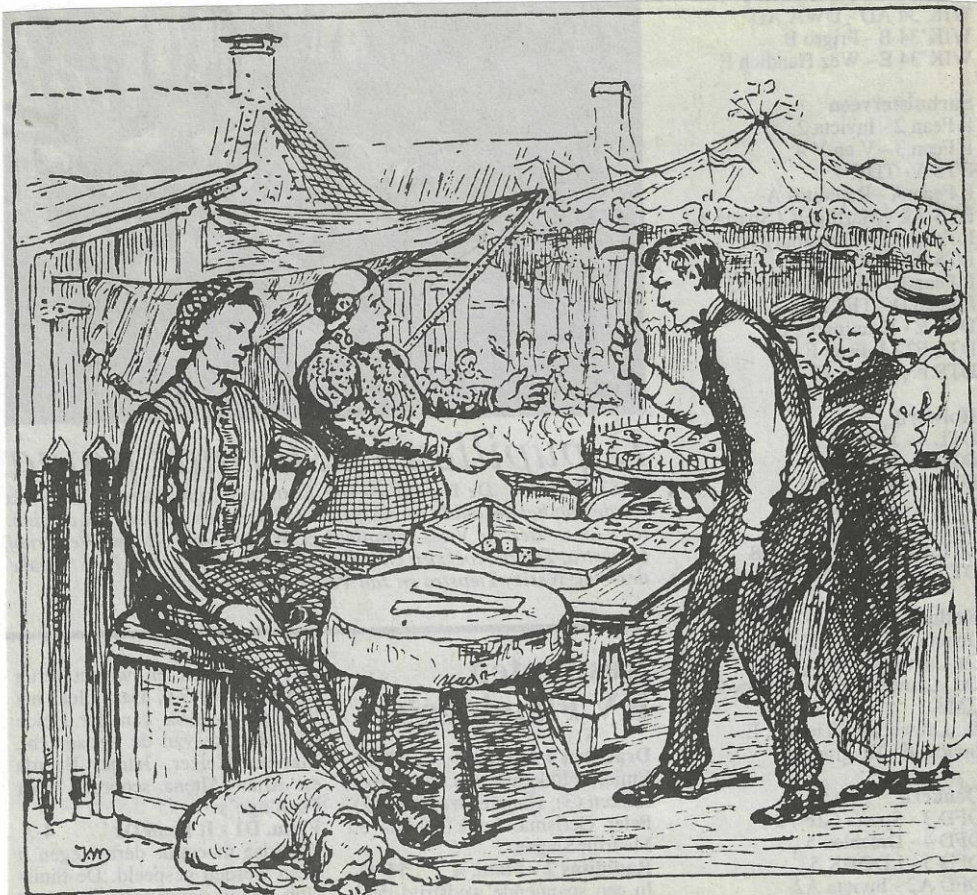
De Notaris SICKLER te Bergum zal op Donderdag 21 April 1881, 's namiddags 1 uur, ten sterfhuize van de Wed. Franke Durks Komrie te Gerkesklooster, bij boelgoed, tegen contante betaling, verkoopen:

LEVENDE HAVE, als: 6 melke, kalve en vare koeijen, 2 hokkelingen, 1 best zeejarig zwart merriepaard en 6 schapen met en sonder lammeren.

BOEREGEREEDSCHAPPEN, als: 2 boerewagens, aardkar met kret, twee kruitwagens, paardetuig, mestplanken, slijpsteen, koperen en houten emmers, kettingen, varkenstroggen, karn met toebehooren, melkvaten en tijnen, jukken, schoppen, harken, vorken, grijpen enz. en een Mesthoop.

MEUBILAIR, als: kabinet, secretaire, klok, klokje, 2 spiegels, 3 kagchels, tafels, stoelen, schilderijen, koperen doofpot, 4 koperen ketels, koffijkannen, turfbak, haardgereedschap, kleeden, matten en stoven, 3 bedden met toebehooren, lampen, schenkbladen, gordijnen, kussens en dekens, glas, koper, tin, ijzer en aardewerk en hetgeen meer ter verkoop zal worden aangeboden.

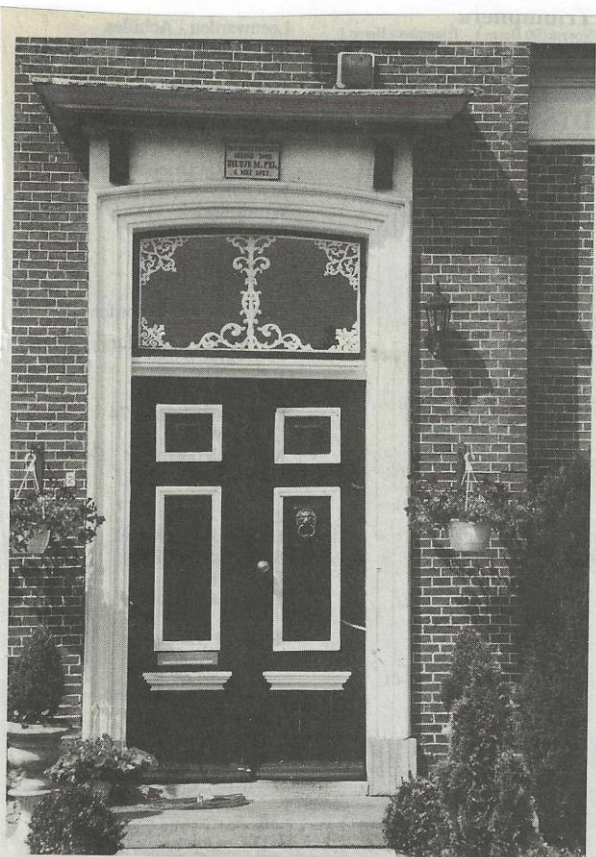
Advertentie in de Leeuwarder Courant (de achternaam 'Komrie' moet zijn 'Kommerij').

Afbeelding van het koekhappen op een kermis (ook op een boerenboelgoed vond dit plaats). (Tekening: Ids Wiersma)

Een afbeelding van het oude 'Hoogstraten' te Gerkesklooster, afgebroken in januari 1964. De Stichting Hoogstraten was destijds de eigenaar. Het gebouw werd in de 18de eeuw gebouwd als een tehuis voor alleenstaanden, die in moeilijkheden verkeerden en werd gesticht door ds. Egbert van Cammen, die in 1743 zijn intrede deed als predikant te Gerkesklooster. Het pand was genummerd Hoogstraten nr. 3, 5, 7 en 9. (Foto: uit gemeentearchief)

Op dit huis aan de Kerkeboeren te Gerkesklooster is boven de voordeur een gedenksteen in de gevel gemetseld met het opschrift: "Eerste steen gelegd door Hiltje M. Pel op 4 mei 1872". Hiltje werd geboren op 1 december 1860 en was dus 11 jaar oud bij de eerste steenlegging. Zij was een dochter van Mient Jans Pel, van beroep koopman en Anna Liewes Halbesma. Haar ouders trouwden op 27 september 1845 in de gemeente Tietjerksteradeel. De grootouders van vaderszijde waren: Jan Mients Pel, koopman en Antje Jacobs van Dijk, wonende te Gerkesklooster. De namen van de grootouders van moederskant waren: Liewe Halbesma, landbouwer en Trijntje Hoekstra, die te Hardegarijp woonden. Het was vele jaren de gewoonte dat door een kind van de eigenaar van het huis de eerste steen werd gelegd. (Foto: D.R. Wildeboer)

Goederen	Koopprijs		
	Gulden	Centen	13 cijfers
		Transport	234/05
stoelen	twee	dertig	2 30
tabakspot		dertig	0 30
tafel	een	dertig	1 30
tafel		bijf. G. Lorentz	0 75
stoelen		vijftig	0 50
pannen		zeftig	0 60
zuderpot		dertig	0 30
glazen		zeventig	0 70
ragebol		dertig	0 30
bordejs		bijf. G. Lorentz	0 25
stoven		vijftien	0 15
hang	twee	tien	2 10
zeepkoff		vijftig	0 50
tafel	een	vijftig	1 50
bed	vier	vijftig	4 50
schaap	twaaft		12 00
dite	negem		9 00
kabinet	twintig		20 00
secretaire	acht	vijftig	8 50
klokje	twee		2 00
kachel	zes		6 00

Fragment notariële akte van het boelgoed te Gerkesklooster.